

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-97-07

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

Черноватий Л. М.

доктор педагогічних наук, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: leonid.m.chernovaty@meta.ua;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>;

Google Academia: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=kcG3Rc4AAAAJ&view_op=list_works&authuser=3

Харіна Д. В.

студентка I курсу магістратури факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: dashakharina45@gmail.com

Джерела впливу на передачу біблійних географічних назв українською мовою. Частина 1

Розглянуто збіги та розбіжності передачі географічних назв у найпоширеніших перекладах Біблії українською мовою. Матеріалом дослідження послужили 172 географічні назви із тексту Старого Заповіту (Книги «Буття», «Вихід», «Числа» та «Повторення закону») в перекладах з давньогебрейського оригіналу, а також синодального та англomовного текстів-посередників. З метою згаданого аналізу усі 172 одиниці було розподілено на шість категорій, залежно від ступеня збігу їхнього написання українською мовою, де в категорії 1 передача власної назви збігається в усіх версіях перекладу, а в категорії 6 – не збігається у жодній із шести його версій. Інші категорії відрізнялися різним співвідношенням часток такого збігу. У цій статті розглядаються результати аналізу перших чотирьох категорій, враховуючи які можна зробити попередній висновок, що частина досліджених перекладачів орієнтувалися переважно на українську традицію (зафіксовану в перекладах І. Огієнка та І. Хоменка), навіть коли вони перекладали не з давньогебрейського оригіналу, а з інших текстів-посередників, зокрема, англomовного (Біблія Нового Світу). Філарет переважно знаходився під впливом синодального перекладу, лише епізодично орієнтуючись на українську традицію. З іншого боку, такі перекладачі як Огієнко, Хоменко та Гижа мають виразно українську орієнтацію, спираючись на багаторічні традиції вітчизняного перекладу. Окремо стоїть переклад Турконяка, який дотримується авторських принципів передачі власних назв, що робить його переклад несхожим у цьому відношенні на жодну іншу традицію. Враховуючи безумовну ерудицію та кваліфікацію цього перекладача, можна припустити, що саме його інновації є найціннішими в сучасній інтерпретації текстів Святого Письма.

Ключові слова: англійська мова, Біблія, географічні назви, переклад, порівняльне перекладознавство, П'ятикнижжя Мойсееве, Старий Заповіт, транслітерація, українська мова.

Постановка проблеми. Одним із важливих компонентів фахової компетентності перекладача є її екстралінгвістичний компонент, до складу якого, зокрема, входять знання про культури країн, мови яких залучено до перекладу, та загальна енциклопедична інформація. Остання, посеред інших, включає знання конфесійної сфери, що є тісно пов'язаною з Біблією, принаймні для християн та іудеїв (в останньому випадку, мова йде про Старий Заповіт). Біблійна лексика, включаючи власні назви, нерідко використовується носіями різних мов в усному й писемному мовленні, зокрема, для досягнення емфатичного ефекту, а отже, може потребувати перекладу. Хоча Біблію перекладено фактично усіма мовами, спостерігаються природні розбіжності в графічній передачі одних і тих же пропріатем не тільки в різних мовах, а і в межах однієї й тієї ж мови, залежно від часу перекладу, мови оригіналу, перекладача та інших чинників.

Питання перекладу конфесійної лексики вивчались у багатьох працях. Варто згадати аналіз конфесійного стилю в українській мові [6; 10; 14]; склад української церковної термінології для найменування церковних чинів і посад, включаючи джерела і способи її утворення [1], назв релігійних споруд [9] і церковних обрядів [8] тощо. Досліджувалися українські традиції біблійних перекладів [7], але загалом (принаймні, в парі «англійська-українська мови») питання передачі біблійних власних назв, зокрема, географічних, вимагають цілеспрямованих контрастивних розвідок, чим і пояснюється **актуальність** даної роботи.

Відповідно, **метою дослідження** було порівняння підходів до передачі географічних назв у різних перекладах Біблії українською мовою, встановлення збігів і розбіжностей, їхньої питомої ваги та вірогідних мотивів. Актуальність дослідження полягає в тому, що, незважаючи на наявність низки праць, що вивчали особливості передачі біблійних текстів українською мовою [7; 13], порівняльний аналіз передачі географічних назв у різних версіях українських перекладів досі не проводився

Матеріалом для аналізу послужили 172 географічні назви, назви місцевостей та поселень, відібрані нами із тексту Старого Заповіту (Книги «Буття», «Вихід», «Числа» та «Повторення закону») в перекладах з давньоєврейського оригіналу (І. Огієнко, 1962 [2], українська автокефальна церква; І. Хоменко, 1963 [12], римо-католицька церква; Р. Турконяк, 2020 [5], греко-католицька церква); із синодального перекладу (О. Гижга, 2013 [8], протестантська церква; Філарет, 2014 [3], УПЦ КП) та з англійського перекладу (Переклад Нового світу, 2014 [4], Свідки Ієгови).

Процедура дослідження. З метою згаданого аналізу усі 172 одиниці було розподілено на шість категорій, залежно від ступеня збігу їхнього написання українською мовою, зміст яких викладено

далі. Категорія 1. Передача власної назви збігається в усіх версіях перекладу. Категорія 2. Збіг спостерігається у п'яти із шести версій. Категорія 3. Збігаються чотири версії. Категорія 4. Сходяться половина версій. Категорія 5. Українськомовні форми збігаються лише у двох версіях. Категорія 6. Орфографічні форми назв є різними в усіх версіях.

Зважаючи на природні обмеження обсягу статті, у першій частині публікації ми обмежимося розглядом особливостей передачі географічних назв категорій 1-4. Категорії 5-6 аналізуються в окремій статті, публікація якої планується в наступному номері цього журналу.

Із 172 власних назв, відібраних нами для аналізу, однаково передаються українською мовою в усіх шести версіях перекладу Біблії лише сім з них (4%). Причини такого збігу можуть бути різними. У випадку з назвою країни *Egynet* (Вихід 1:1) таку однаковість можна пояснити частотністю її назви, яка існує й сьогодні і досить часто згадується в різних контекстах. Стосовно іншої назви, *Моав* (Числа 21:11), таке пояснення не спрацьовує, оскільки її частотність є невисокою й практично обмежується контекстом, так чи інакше пов'язаним із Біблією, зокрема із старшою дочкою Лота, яка за легендою була прабабусею царя Давида. Однак для перекладачів Біблії, вірогідно, ця назва є достатньо частотною і асоціюється з чітко вираженою її вимовою. Причина однакового перекладу назв двох стародавніх міст, *Вавилон* (Буття 10:10) та *Содом* (Буття 10:19), полягає в тому, що ці назви є досить відомими й сьогодні, зокрема, завдяки їх переносному вживанню: Вавилон – символ сум'яття, а Содом (і Гоморра) асоціюється з катастрофічними подіями. Схожа ситуація і з назвою ріки у Західній Азії, якою проходить кордон між Ізраїлем та Йорданією – *Йордан* (Числа 13:29). Усі перекладачі однаково передали цю назву, бо вона є досі популярною й часто зустрічається і в наші дні. Саме в Йордані Іван Хреститель хрестив людей, а на честь цієї події названо свято Хрещення, яке в народі називають Йорданом. Причини однакової передачі назв міст *Адма* (Буття 10:19) та *Хеврон* (Буття 23:1) є іншими (можливо, їхня форма повністю збігається з формою в мові оригіналу), адже частотність їх вживання сьогодні невисока, бо ці назви рідко можна зустріти поза контекстом Біблії.

В межах категорії 2 знаходиться 31 лексема (18% від загальної кількості). Перші літери назв царств *Ellasar* (англ.) (тут і далі англійські назви наводяться за орфографією Біблії короля Якова [15]) (Буття 14 : 1) і *Elam* (англ.) (Буття 14:1) та міста *Epoch* (англ.) (Буття 4:17) лише у перекладі із синодального перекладу [Філарет 2014] передано як [є] (*Єлласар*, *Єлам* та *Єнох*), що легко пояснити транскрибуванням із синодального джерела (пор.: рос. *Елласар*, *Елам*, *Енох*). При передачі назви пустелі *Син* (рос.) (Вихід 17:1), назви міста *Ниневия* (рос.)

(Буття 10:11) та *Елим* (рос.) (Числа 33:9), Філарет, однак, вирішив їх наблизити до норм української мови, змінивши звук «і» на «и» (*Син, Ниневія, Елим*), внаслідок чого вони стали відрізнятися від решти українських перекладів, де їх передано як *Сін, Ніневія, Елім*.

При транслітерації назви міста, яке англійською мовою пишеться як *Accad* (англ.) (Буття 10:10), Турконяк замінив другий та третій звук, передавши цю назву як *Архад*, що відрізнило її від варіанта, обраного іншими перекладачами (*Аккад*). Передаючи назву міста *Resen* (англ.) (Буття 10:12), Турконяк, на відміну від інших (*Ресен*), замінив у ньому кілька звуків, запропонувавши варіант *Дасем*. Версія перекладу Турконяка відрізняється від інших також у назві міста *Zeboim* (англ.) (Буття 10:19), де він передав перший звук як [с] (*Севоім*), тоді як інші перекладачі обрали варіант *Цевоім*. Так само назву міста, передану англійською мовою як *Shechem* (англ.) (Буття 33:18), Турконяк передає як *Сікімі*, що суттєво відрізняється від варіанта, обраного рештою перекладачів – *Сихем*.

Назву міста, яке передано англійською мовою як *Hormah* (англ.) (Числа 21:3), Турконяк взагалі не передає, а перекладає (*Закляття*), тоді як решта українських перекладачів транслітерували цю назву як *Хорма*. Так само назву міста, передану англійською як *Ar* (англ.) (Числа 21:15), усі перекладачі дружно передали як *Ар*, а Турконяк – як *Ір*. Відмінності спостерігаються і при передачі назви міста *Luz* (англ.) (Буття 28:19), яку усі перекладачі передали як *Луз*, тоді як Турконяк – як *Уламлуз*, вірогідно посилаючись на повну назву цього міста, що в перекладі із давньоєврейського означає «дім божий». Так само перекладає він назви міст *Beer* (англ.) (Числа 21:16) – як *Криниця* (див. також переклад назви *Beersheba* (Бут 21:32) далі) – та *Naradah* (англ.) (Числа 33:22) – як *Сафарі* (інші перекладачі транслітерують ці назви – *Беер* та *Харада* відповідно). Суттєві зміни вносять Турконяк у традиційне транслітерування назв таких міст як *Dophkah* (англ.) (Числа 33:13), *Punon* (англ.) (Числа 33:43) та *Zedad* (англ.) (Числа 34:8), пропонуючи для їх передачі такі незвичні варіанти як *Рафака*, *Фіно* та *Сарад*, на відміну від більш традиційних варіантів інших перекладачів (*Дофка*, *Пунон* та *Цедад* відповідно). Декількома літерами відрізняються варіанти Турконяка від передачі іншими перекладачами багатьох інших власних назв, наприклад, *Aroer* (англ.) (Числа 32:34) у його варіанті передано як *Ароір*, тоді як інші віддали перевагу традиції (*Ароер*). Так само *Shophan* (англ.) (Числа 32:35) передано усіма як *Шофан*, але Турконяк пропонує *Софар*, що відрізняється від традиційного варіанту першою та останньою літерою.

Так само двома літерами відрізняється варіант передачі назви міста *Alush* (англ.) (Числа 33:14) – *Елус* у Турконяка і *Алуш* – у решти перекладачів. Назва міста *Hashmonah* (англ.) (Числа 33:30) – *Аселмона*

– відрізняється у Турконяка від варіанта решти перекладачів чотирма першими літерами (*Хашмона*), а його варіант передачі назви міста *Shepham* (англ.) (Числа 34:10) – *Сепфам* – відрізняється від варіанта інших перекладачів (*Шефам*) першими трьома літерами. Цікавим є те, що переклад Турконяком назв таких міст як *Ur* (англ.) (Буття 11:31) та *Nebo* (англ.) (Числа 32:38) з невідомих причин взагалі відсутній.

Хоменко, передаючи назву міста *Calah* (англ.) (Буття 10:11), транслітерував останній звук [h] як [г] (*Калаг*), тоді як інші перекладачі передали його як [х] (*Калах*). Крім того, відмінності його підходу до транслітерування спостерігаються при передачі назви міста *Salem* (англ.) (Буття 14:18) як *Салем*, тоді як інші перекладачі транслітерували передостанній звук як [и] – *Салим*.

У деяких випадках спостерігаються відхилення від загальної тенденції в інтерпретації Філарета, який перекладав із синодального перекладу. У назвах міст *Ovom* (рос.) (Числа 21:11) та *Atarom* (рос.) (Числа 32:35) він замінив останні літери [т] на [ф], передавши їх, на відміну від інших (*Овом*, *Атаром*), як *Овоф* та *Атароф*, що можна пояснити східною традицією позначати звук [ф] диграфом *th* (порівняйте англійські *Ovoth*, *Ataroth*). А перекладаючи назву міста *Харан* (рос.) він подвоїв літеру [р], запропонувавши варіант *Харран*, що відрізняється від інших (*Харан*).

Категорія 3, де передача власних назв орфографічно збігалася у чотирьох із шести версій, містить 34 назви (20%). Назву краю *Nod* (англ.) (Буття 4:16) у Біблії Нового світу (Свідки Ієгови) передано (за допомогою описового перекладу) як *край Вигнання*. В інших версіях вживалася назва *Нод*, за винятком перекладу Турконяка, який передав її як *Наїд*. Інші версії переважно дотримуються традиційної транслітерації. Назви міста *Bashan* (англ.) (Повт. Зак. 3:13) та пустелі *Paran* (англ.) (Числа 13:3) у версіях Турконяка, який перекладав з давньоєврейського оригіналу, та Філарета, що перекладав з проміжного синодального перекладу, відрізняються від інших. Вони запропонували варіанти *Васан* і *Фаран*, тоді як інші перекладачі віддали перевагу більш традиційним версіям – *Башан* і *Паран*. Гижа (протестантська церква), передав *Eden* (англ.) (Буття 2:8) як *Рай* (тобто пояснив його значення), а Огієнко (автокефальна церква) запропонував варіант *Еден*, тоді як інші перекладачі зупинились на традиційному *Едем*. Назва краю *Pethor* (англ.) (Числа 22:5) у перекладі Турконяка докорінно відрізняється від інших – *Фатур*; однією літерою відрізняється від інших і варіант Філарета – *Пефор*, проте у його перекладах – це закономірність: диграф *th* передається як [ф]. Решта передали цю власну назву традиційно – *Петор*.

Першими літерами відрізняються варіанти передачі назви міста *Erech* (англ.) (Буття 10:10) у Хоменка – *Єрех* (можливо, вплив російської) та

Турконяка – *Orex*, в інших перекладачів спостерігається версія *Erex*. Перекладаючи назву міста *Rehoboth* (англ.) (Буття 10:11), Філарет дотримався свого принципу замінювати *th* на [ф] та заміни [i] на [и], запропонувавши варіант *Реховоф-ур*. Також бачимо, що у своєму варіанті Філарет відмовився від написання другого компонента з великої літери. Цікавою є передача цієї власної назви Турконяком. Його варіант не схожий на інші – *Роовот*. Як бачимо, він вирішив змінити транслітерацію оригінальної назви, вірогідно, намагаючись наблизити її до оригіналу. Усі інші перекладачі подали варіант *Реховот-Ір*.

Передача назви міста *Lasha* (англ.) (Буття 10:19) відрізняється у Хоменка (*Лето*) та Турконяка (*Лас*), в той час як інші транслітерували її традиційно – *Лаша*. По-різному передавали назву міста *Ashteroth Karnaim* (англ.) (Буття 14:5) Турконяк, який замість «м» додав закінчення «ні» та замінив [ш] на [с] і [е] на [а] – *Астарот-Карнаїні* (вірогідно, аби наблизитися до оригінальної вимови), та Філарет, який традиційно передав *th* як [ф] – *Аштероф-Карнаїм* (інші версії виглядають як транслітерована англомова назва: *Аштерот-Карнаїм*).

Передача назви міста *Pithom* (англ.) (Вихід 1:11) відрізняється від інших (*Пітом*) однією літерою у варіанті Хоменка (*Пімон*) та двома – у версії Філарета (*Пифом*), тут знову бачимо послідовність останнього перекладача у передачі диграфа *th*.

Відмінні від інших варіанти перекладу подають Турконяк та Філарет і для передачі назви міста *Kadesh* (англ.) (Числа 13:26) – *Кадис* та *Кадес* відповідно, тоді як інші перекладачі пропонують версію *Кадеш*. Назву міста *Mattanah* (англ.) (Числ 21:19) передано як *Мантанаїн* (Турконяк) та *Матанна* (Філарет) – як бачимо, переклад Турконяка традиційно не схожий на інші, а у варіанті Філарета немає подвоєної «т», як у решті версій (*Матмана*), зате подвоюється «н». Останнє легко пояснити впливом синодального перекладу, де цю назву подано саме у такому вигляді.

Схоже спостерігається і при передачі назви міста *Vamoth* (англ.) (Числа 21:19), яке згадані перекладачі передають як *Вамот* (Турконяк) та *Вамоф* (Філарет). Кидається в очі, що обидва передають звук [б] як [в] (за східною традицією), а Філарет, дотримуючись власного принципу, та орієнтуючись на російський синодальний переклад, ще й передав *th* як [ф], тоді як інші віддали перевагу версії *Вамот* (за західною традицією).

При передачі назви міста *Jabbok* (англ.) (Числа 21:24), яке більшість передали як *Яббок*, що виглядає як транслітерація з англійської (за винятком першої літери, яку транслітеровано за принципами передачі літер з німецької чи західнослов'янських мов), Турконяк, згідно із східною традицією, передав звук, що передається латинською літерою [b] українською літерою [в] і прибрав подвоєння другої приголосної (*Явок*). Філарет, на додачу пере-

дав звук [я] не одною літерою, а двома (*Явок*), що легко пояснити впливом принципів передачі цієї назви в синодальному перекладі, де воно зустрічається саме в такій формі.

Переважна більшість перекладачів транслітерували назву міста *Heshbon* (англ.) (Числа 21:26) за загальноприйнятими (принаймні на час здійснення відповідного перекладу) правилами, тобто як *Хешбон*, однак варіанти Турконяка та Філарета відрізняються від інших і, що трапляється не так часто, збіглися за формою – *Есевон*. Можна припустити, що в першому випадку, це пояснюється намаганням наблизити вимову цієї назви до вимови оригіналу, тоді як у другому – можна скоріше припустити вплив синодальної версії, про що вже згадувалося раніше.

При перекладі Турконяком і Філаретом таких назв, як *Bethharan* (англ.) (Числа 32:36) – *Ветаран* та *Беф-Гаран* (відповідно), *Khelathah* (англ.) (Числа 33:21) – *Макелата* та *Кегелафа*, *Moseroth* (англ.) (Числа 33:31) – *Масурот* та *Мосероф*, перший подає свої цікаві варіанти, що докорінно відрізняються від інших, а другий замінює [т] на [ф]. Ці два перекладачі дають також різні переклади для *Dibon* (англ.) (Числа 21:30) – *Девон* та *Дівон*, *Libnah* (англ.) (Числа 33:19) – *Левон* та *Ливна*, *Dizahab* (англ.) (Повт. Зак. 1:1) – *Катахризей* та *Дизагав*. У перших двох випадках Турконяк замінює [е] на [и], в третьому – подає варіант, зовсім не схожий на оригінал, а Філарет в усіх трьох словах вдається до заміни [i] на [и].

Свої цікаві варіанти, переклад яких важко пояснити, подає Турконяк у таких власних назвах, як: *Bethharan* (англ.) (Числа 32:36) – *Ветаран*, *Succoth* (англ.) (Числа 33:5) – *Сокхот*, *Mithcah* (англ.) (Числа 33:29) – *Матека*, *Jotbathah* (англ.) (Числа 33:34) – *Етевата*, *Zalmonah* (англ.) (Числа 33:42) – *Селмон*, *Jahaz* (англ.) (Повт. Зак. 2:32) – *Яса*, *Bethpeor* (англ.) (Повт. Зак. 3:29) – *Фороп*, *Jaazer* (англ.) (Числа 32:35) – *Язир*, *Makheleth* (англ.) (Числа 33:24) – *Макилот*.

У цих же випадках, Філарет, при транслітерації назви *Bethharan* передає *th* як [ф] (*Беф-Гаран*); пропонує форму *Сокхов* для передачі назви *Succoth* (цей варіант схожий на версію Турконяка, але у Філарета відрізняється остання літера); замінює [i] на [и] та передає *th* як [ф] при передачі назви *Mithcah* (*Мифка*); передає перший звук [й] як [і], а *th* як [ф] при транслітерації назви *Jotbathah* (*Іотвафа*); замінює [ц] на [с] під час передачі назви *Zalmonah* (*Салмон*); вилучає звуки [h] та [a] і замінює [з] на [ц] при передачі назви *Jahaz* (*Яац*); передає *th* як [ф], замінює [п] на ще одне [ф] та вставляє дефіс і літеру [г] при передачі назви *Bethpeor* (*Беф-Фегор*); замінює початкове [й] на [і] та позбавляється подвоєння голосної [a] під час транслітерації назви *Jaazer* (*Іазер*); вилучає першу [h] і передає *th* як [ф] при передачі назви *Makheleth* (*Макелоф*).

Варіанти перекладу назви *Venejaakan* (англ.) (Числа 33:32) варіюються від класичної транслі-

терації (*Бене-Яакан*), у Огієнка, Гижі, Філарета та Нового Світу, до суттєвих її відмінностей у Хоменка – вилучення [e] та першої [a] (*Бне-Якан*), та Турконяка (відмова від дефісу, заміна [b] на [v] за західною традицією, заміна обох [e] на [a], вилучення першого [a] – *Ванаякан*). Нарешті, назву міста *Tophel* (англ.) (Повт. Зак. 1:1) більшістю перекладачів (Огієнко, Хоменко, Гижі та Філарет) передано традиційно (*Тофель*), в Біблії Нового Світу прибрано пом'якшення останньої приголосної (*Тофел*), а Турконяк на додачу замінив [e] на [o] (*Тофол*).

В межах категорії 4 (41 назва, 24% від загальної вибірки) назва країни *Assyria* (англ.) (Буття 2:14) передавалася як *Ашшур* у двох перекладах із давньоєврейського оригіналу (Огієнко та Хоменко), які було видано на початку 1960-х років, і які, вірогідно, відображали традицію того часу. У третьому перекладі з оригіналу, Турконяк передав географічну назву як назву народності (*ассирійці*). У перекладі з інших мов вжито назву *Ассирія*, тобто збережено версії мов-посередників (*Assyria* в англійській та *Ассирія* в російській) з певною адаптацією до норм української мови. Однак у перекладі О. Гижі, який теж перекладав із синодальної Біблії, перекладач віддав перевагу українській традиції, вживши варіант *Ашшур*.

Назва землі *Havilah* (англ.) (Буття 2:11) у перекладах Гижі та Філарета передавалася як *Хавила*. Ці перекладачі вдалися до адаптації цієї назви до норм української мови, замінивши звук [i] на [и]. Турконяк, як і в багатьох інших випадках, запропонував власну інтерпретацію цієї назви – *Евілат*, вірогідно, наближуючись до вимови оригіналу. У перекладі з інших мов вжито варіант *Хавіла*, що може пояснюватися впливом синодальної версії.

У перекладі Турконяка (з давньоєврейського оригіналу) назву землі *Shinar* (англ.) (Буття 10:10) передано як *Сенаар*, Філаретом – як *Сеннаар* (на відміну від попереднього варіанту, спостерігається подвоєння літери «н»), а в Біблії Нового Світу подано варіант *Шинар* (тут, вірогідно, транслітерація здійснювалася з англійської з адаптацією до норм української мови – заміна звуку [i] на [и]). Три інші перекладачі, хоч і перекладали з різних оригіналів (Огієнко та Хоменко – з давньоєврейського, а Гижі – із синодального) віддали перевагу версії *Шінеар*, вірогідно, під впливом авторитету Огієнка.

Передаючи назву міста *Calneh* (англ.) (Буття 10:10), І. Хоменко додав до нього пом'якшення – *Кальне*; Філарет замінив [k] на [x], запропонувавши варіант *Халне*, а Турконяк традиційно подав свій особливий варіант – *Халанне*, який, можливо, є більш наближеним до оригінальної вимови. Інші перекладачі передали цю власну назву більш традиційно – *Калне*.

При передачі перших літер у назвах міст *Gerar* (англ.) (Буття 10:19) та *Gaza* (англ.) (Буття 10:19), Огієнко, Турконяк і Гижі вжили тверду українську літеру «г», як відповідник твердої англійської «g» (що, принагідно, відповідає сучасним вимогам), за-

пропонувавши варіанти *Герар* та *Газа*, тоді як решта такою можливістю не скористалися, вживши м'яку українську «г» (*Герар* і *Газа*), що може свідчити про графічну інтерференцію з боку російської мови, де вживається саме така літера, однак у російській вона вимовляється твердо.

Турконяк, Філарет та Свідки Ієгови передають назву міста *Gomorrhah* (англ.) (Буття 10:19) як *Гоморра*, подвоюючи «р», а в усіх інших перекладах подвоєння відсутнє (*Гомора*). Назва міста *Hai* (англ.) (Буття 12:8) у Огієнка, Гижі та Філарета передана як *Гай*, а в Біблії Нового Світу та у Хоменка першу літеру вилучено – *Ай*. Цікаво та по-своєму передає цю назву Турконяк, додаючи тверду літеру «г» та змінюючи (порівняно з іншими варіантами) її графічну форму: *Анге*.

Передача назви міста *Bela* (англ.) (Буття 14:2) збігається у Хоменка, Філарета та в Біблії Нового Світу – *Бела*, не дивлячись на те, що вони перекладали з різних джерел (давньоєврейського, синодального та англійського відповідно). Огієнко пропонує варіант *Белай*, який повторює й Гижі, який, хоча й перекладав із синодального джерела, але знаходився під очевидним впливом Огієнка. Окремо, як і в багатьох попередніх випадках, стоїть версія Турконяка, який замінює [e] на [a] і пропонує варіант *Бала*.

Назва міста *Nam* (англ.) (Буття 14:5) у Огієнка, Гижі та Філарета подана як *Гам* (як це вимагається і сучасними правилами транслітерації), проте Хоменко та Біблія Нового Світу першою літерою обрали [x] (*Хам*), а от у Турконяка, з невідомої причини, переклад цієї назви взагалі відсутній.

Варіант передачі назви міста *Shaveh Kiriathaim* (англ.) (Буття 14:5) збігається у Огієнка, Гижі та в Біблії Нового Світу – *Шаве-Кіріятаїм*. Хоменко передає її без апострофа (*Шаве-Кіріятаїм*), так само як і Філарет, що традиційно змінює [i] на [и] та передає *th* як [ф] – *Шаве-Кіріафаїм*. Турконяк же взагалі скоротив цю назву до *Сава*.

Назву міста *Shur* (англ.) (Буття 16:7), Огієнко, Хоменко та Свідки Ієгови передають за правилами класичної транслітерації – *Шур*, однак решта віддають перевагу варіанту *Сур*. У випадку Філарета та Гижі це можна було б пояснити впливом синодального оригіналу, з яким працювали згадані перекладачі, і в якому міститься саме такий варіант, однак таке пояснення не діє стосовно Турконяка, який відзначається надзвичайною прискіпливістю до точності передачі пропріатем.

Варіанти передачі назви міста *Beersheba* (англ.) (Буття 21:32) збігаються в Огієнка, Гижі та Свідків Ієгови (*Беер-Шева*), які розділили цю назву дефісом. Хоменко та Філарет суттєво відійшли від її форми, запропонувавши варіанти *Версавія* та *Вурсавія* відповідно. В останньому випадку, це можна пояснити впливом синодального оригіналу, з якого перекладав Філарет. А Турконяк взагалі відмовився від транслітерації цієї назви, дослівно переклавши її значення – *Криниця*.

При передачі назви міста *Bethlehem* (англ.) (Бут 35:19) усі перекладачі пішли шляхом східної традиції, передавши перший звук українською літерою [в]. Однак при передачі другого звуку, підходить дещо розділилися – Хоменко, Турконяк та Філарет вжили літеру [и] (*Вифлеєм*), тоді як решта – літеру [і] (*Віфлеєм*). Тут важко знайти закономірність, оскільки в межах кожної із згаданих груп перекладачі спиралися на оригінали різних мов, а також перекладали в різні часові періоди.

Однаково транслітерували назву міста *Dothan* (англ.) (Буття 37:17) Хоменко, Гиж та Свідки Ієгова (*Дотан*). Філарет, дотримуючись свого принципу та орієнтуючись на синодальний оригінал, передав *th* як [ф] (*Дофан*), а Огієнко додав літеру [і] (*Дотайн*). Вірогідно, такий варіант є ближчим до вимови оригіналу, оскільки те ж саме зробив і Турконяк, який до того ж замінив останню літеру [н] на [м] (*Дотайм*).

При передачі назви міста *Raamses* (англ.) (Вихід 1:11), Хоменко, Турконяк і Гиж пропонують варіант *Рамсес*, який виглядає досить звично, і, можливо, цим і пояснюється. Однак Філарет та Свідки Ієгова подвоюють літеру [а] (*Раамсес*), що пояснюється транслітерацією з мови синодального перекладу у першому випадку, та з англійської – у другому, в обох з яких наявне таке подвоєння. Версія Огієнка відрізняється від обох згаданих варіантів – він додає літеру [е] після [м] (*Рамесес*).

Цікавими є варіанти перекладу назви міста *Migdol* (англ.) (Вихід 14:2), з точки зору передачі другого і третього її звуків. Що стосується другого з них, то більшість передали його як [і], Філарет дещо непослідовно (оскільки перекладав із синодального оригіналу) – як [и] (*Мигдол*), а Турконяк – як [а] (*див. далі*). Для передачі третього звуку, Хоменко, Гиж та Свідки Ієгови використали літеру «г» (*Мигдол*), а решта – тверду літеру «г»: *Мірдол* (Огієнко) та *Мардол* (Турконяк).

При передачі назви міста *Baalzephon* (англ.) (Вихід 14:2), Хоменко, Філарет та Свідки Ієгови пішли за східною традицією, вживши для передачі першого звуку літеру «в» – *Ваал-Цефон*. З іншого боку, Огієнко, перекладаючи з оригіналу, та Гиж – із синодального джерела, віддали перевагу західній традиції, передавши цю назву як *Баал-Цефон*. Турконяк же не обмежився першою літерою, а суттєво змінив усю назву, вірогідно, намагаючись максимально наблизитися до оригінальної вимови – *Велсенфон*.

Передаючи назву міста *Rephidim* (англ.) (Вихід 19:2), Огієнко, Гиж та Свідки Ієгови транслітерували її за традиційними принципами, як *Рефідім*, тоді як Хоменко замінив другу [і] на [и] (*Рефідим*), а Філарет замінив обидві [і] (*Рефидим*). Турконяк же запропонував свій варіант, у якому [е] замінив на [а], а останню літеру [м] – на [н]: *Рафідін*.

Однаковий варіант передачі досить простої назви міста *Norhan* (англ.) (Числа 21:30) із збереженням останньої літери запропонували Огієнко,

Гиж та Свідки Ієгова (*Нофх*). На противагу цьому, Хоменко та Філарет передали цю назву без згаданого останнього звуку – *Нофа*, а в перекладі Турконяка ця назва взагалі відсутня.

По-різному передано назву міста *Medeba* (англ.) (Числа 21:30). У перекладах Гижі, Філарета та в Біблії Нового Світу її подано як *Медева*. Як бачимо, ці перекладачі зберегли усі звуки, передавши звук «б» за східною традицією, тобто як «в». Зауважимо, що усі ці переклади здійснено з джерела-посередника (синодального та англомовного) і зберігають ознаки відповідних текстів. Огієнко та Хоменко, які перекладали з давньоєврейського оригіналу, вилучили другий звук «е» (*Медва*), що могло бути пов'язано з традицією того часу, оскільки обидва переклади опубліковано на початку 1960-х років. Нарешті, Турконяк змінив другу та третю літеру цієї назви, внаслідок чого з'явився незвичний варіант *Моава*.

Огієнко, Хоменко та Гиж однаково передали назви таких міст як *Shittim* (англ.) (Числа 25:1) – *Шиміт*, *Etham* (англ.) (Числа 33:6) – *Етам*, *Hazeroth* (англ.) (Числа 33:16) – *Хазерот*, *Rithmah* (англ.) (Числа 33:17) – *Рітма*, *Rissah* (англ.) (Числа 33:20) – *Рісса*, *Almondiblathaim* (англ.) (Числа 33:47) – *Алмон-Дівлатаїм*, та *Riblah* (англ.) (Числа 34:11) – *Рівла*.

Інші варіанти передачі першої назви (*Shittim*) подано далі. У Біблії Нового Світу замінено першу літеру «і» на «и» – *Шуміт*. У Філарета замінено обидві «і» на «и» (наближення до принципів української транслітерації), а також першу літеру «ш» на «с» – *Суміт* (можливо, вплив синодального перекладу). Турконяк, у свою чергу, замінює не тільки першу приголосну, а й другу приголосну ([і] на [а]) – *Саміт*.

При передачі назви міста *Etham* (англ.), Філарет та Свідки Ієгови вжили [ф] для передачі *th* – *Ефам*, тоді як Турконяк знову запропонував свій власний варіант – *Вутан*. Передача назви міста *Hazeroth* (англ.) у Біблії Нового Світу відрізняється першою літерою, тобто замість [х] (як у Огієнка, Хоменка та Гижі) вживається [г] – *Гацерот*, що відповідає сучасним нормам транслітерації українською мовою, але нечасто трапляється у біблійних перекладах. Турконяк (*Асирот*) та Філарет (*Асиротф*) вилучають першу приголосну, при цьому останній традиційно передає *th* як [ф].

При транслітерації назви міста *Rithmah* (англ.), Філарет та перекладачі Біблії Нового Світу замінили [і] на [и], а Філарет (з причин, що розглядалися раніше) ще й передав *th* як [ф] – *Рітма* та *Рифма* відповідно, тоді як Турконяк змінив свій варіант ще більше – *Ратам*. Такі самі заміни зафіксовано у Філарета та в Біблії Нового Світу при передачі назви *Almondiblathaim* (англ.), в обох випадках [й] замінено на [і], а Філарет традиційно змінив [і] на [и] та передав *th* як [ф] – *Алмон-Дівлафайм* та *Алмон-Дівлатаїм* відповідно. Варіант Турконяка, як вже нерідко траплялося, стоїть окремо – *Гелмон-Девлатем*. Схожа ситуація спостерігається і при

передачі назви міста *Rissah* (англ.), де Філарет та Свідки Іегова також замінили [i] на [и] – *Рисса*, а версія Турконяка – *Деса*.

Також по-своєму і дуже відмінно від інших перекладачів, передав Турконяк назву міста *Riblah* (англ.) – *Арвила*, логіку якої важко зрозуміти, не знаючи, як ця назва вимовляється в оригіналі. Філарет та Свідки Іегова зробили простіше – замінили [i] на [и], а Філарет – ще й (супроти східній традиції, але відповідно до синодальної версії) [v] на [б] – *Ривла* та *Рибла* відповідно.

Передача назви міста, розташованого між Синайським півостровом і Ханааном, *Kadeshbarnea* (англ.) (Числа 32:8), набула форми *Кадеш-Барнеа* у Огієнка, Гижі та в Біблії Нового Світу. Хоменко вилучив останній звук [a] (*Кадеш-Барне*), а варіанти Турконяка та Філарета є схожими, відрізняючись лише однією літерою: *Кадис-Варна* та *Кадес-Варна* відповідно.

Назва міста *Kirjathaim* (англ.) (Числа 32:37) передана однаково у Огієнка, Гижі та в Біблії Нового Світу – *Кір'ятаїм*. Філарет звично замінив [i] на [и], передав *th* як [ф] та відмовився від апострофа – *Кириафаїм*. Варіант Турконяка, як це часто спостерігається, має суттєві відмінності – *Каріятет*.

Підходи Хоменка, Філарета та Свідків Іегови збіглися при передачі назви міста, збудованого Рувимовими синами, *Baalmeon* (англ.) (Числа 32:38). За східною традицією, вони замінили [b] на [v] – *Ваал-Меон*. Огієнко та Гижя запропонували схожий варіант, що відповідає правилам класичної транслітерації, але за західною традицією – *Баал-Меон*, а Турконяк, хоча й дотримується східної традиції, але додатково замінює звук [a] на [e], зберігаючи його подвоєння – *Веелмеон*.

Усі перекладачі передали першу літеру назва міста *Shibmah* (англ.) (Числа 32:38) як [с], а також дотримувалися східної традиції при передачі (як [v]) третього звуку. Різниця полягала лише в передачі другого звуку, який Огієнко, Гижя та Філарет передали як [и] (*Сивма*), а Хоменко та Свідки Іегови – як [і] (*Сівма*), тоді як Турконяк запропонував варіант *Севама*.

Версії передачі назви міста *Migdol* (англ.) (Числа 33:7) збіглися у Хоменка, Гижі та в Біблії Нового Світу – *Мігдол*. Філарет традиційно для себе змінив другу літеру на [и] – *Мигдол*. Огієнко та Турконяк, вірогідно, аби наблизити вимову до оригіналу, вжили тверду українську літеру [г], а останній додатково замінив другу літеру [i] на [a] – *Мігдол* та *Мардол* відповідно.

Версії передачі назви *Marah* (англ.) (Числа 33:8) збігаються у Огієнка, Гижі та в Біблії Нового Світу – *Мара*. Хоменко та Філарет замінили другий звук [a] на [e] (*Мера*), а останній ще й подвоїв [p] – *Мерра* (очевидний вплив синодального оригіналу, де також спостерігається подвоєння). Турконяк же взагалі відмовився від транслітерації, вдаввшись натомість до перекладу – *Гіркома*.

Цим же методом Турконяк переклав назви таких міст, як *Taberah* (англ.) (Повт. Зак. 9:22) – *Спалення*, та *Massah* (англ.) (Повт. Зак. 9:22) – *Випробування*. Інші перекладачі застосовували транслітерацію, варіанти якої стосовно першої назви (*Taberah*) збіглися у Хоменка, Філарета та в Біблії Нового Світу – *Тавера*, а Огієнко та Гижя вжили апостроф – *Тав'ера*. Доцільно зазначити дотримання усіма перекладачами східної традиції при передачі звуку [b] як [в], а також вилучення останньої літери в англомовному варіанті. При передачі другої назви (*Massah*) варіативність була мінімальною – Гижя, Філарет та Свідки Іегови запропонували варіант *Маса*, а Огієнко та Хоменко подвоїли літеру [с] – *Масца*.

Передача назв таких міст, як *Ebronah* (англ.) (Числа 33:35) та *Hazarenan* (англ.) (Числа 34:9) збіглися у Огієнка, Гижі та Філарета – *Аврон* та *Гацар-Енан*. Хоменко та Свідки Іегови додали наприкінці першої назви [a] (*Аврона*), а Турконяк замінив першу літеру [a] на [e] – *Еврон*. При транслітерації другої назви (*Hazarenan*), Хоменко та Свідки Іегови передали першу літеру як [х], а Огієнко, Гижя і Філарет – як [г], а також усі (крім Турконяка) додали дефіс – *Хацар-Енан*. Турконяк же передав його як одне слово, здійснивши при цьому низку додаткових трансформацій – *Асернаїн*.

Форма передачі назви *Hamath* (англ.) (Числа 34:8) збіглася у Хоменка, Гижі та Свідків Іегови – *Хамат*, тоді як Огієнко передав перший звук як «г» – *Гамат*. Турконяк та Філарет запропонували схожі варіанти – *Емат* та *Емаф* відповідно (Філарет послідовно передав *th* як [ф]).

Огієнко, Філарет та Свідки Іегови передали останню назву у цій категорії – *Laban* (англ.) (Повт. Зак. 1:1) – за східною традицією (*Лаван*). Хоменко та Гижя замінили першу літеру [a] на [и] – *Ливан*, а Турконяк – обидві [a] на [o] – *Ловон*.

ВИСНОВОК

Таким чином, враховуючи аналіз перших чотирьох категорій, викладених вище, можна зробити попередній висновок, що частина досліджених нами перекладачів орієнтувалися переважно на українську традицію (зафіксовану в перекладах І. Огієнка та І. Хоменка), навіть коли вони перекладали не з давньоєврейського оригіналу, а із синодального (Гижя) та англомовного (Біблія Нового Світу) текстів-посередників. Філарет переважно знаходився під впливом синодального перекладу, лише епізодично орієнтуючись на українську традицію. Окремо стоїть переклад Турконяка, який дотримується авторських принципів передачі власних назв, що робить його переклад несхожим у цьому відношенні на жодну (українську, синодальну чи англомовну) традицію.

Надійніші висновки можна буде сформулювати після аналізу решти категорій матеріалу нашої розвідки та додаткового аналізу, в чому і вбачаємо **перспективу** подальшого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібла, С. В. (1997). *Склад, джерела і шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів і посад)*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
2. *Біблія Або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту* (2015). Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена. [переклад професора І. Огієнка]. Київ: УБТ.
3. *Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями* (2004). Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату.
4. *Біблія. Переклад Нового Світу українською мовою* (2014). Відновлено з: <http://www.jw.org>.
5. *Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови)* (2011). Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Львів: Українське Біблійне Товариство. Відновлено з: ukrbible.at.ua/load/zavantazhiti_ukrajinsku_bibliju/skachaty.../7-1-0-165.
6. Мацько, Л. І. Сидоренко, О. М., Мацько, О. М. та ін. (2003). *Стилістика української мови*. Київ: Вища школа.
7. Мороз, Ю.А. (2017). *Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз*. (Автореф. канд. філол. наук). Житомирський держуніверситет імені Івана Франка, Житомир.
8. *Новітній переклад Біблії Олександра Гижі* (2013). Київ: Друк КТ Забеліна-Фільковська.
9. Піддубна, Н. В. (2000). *Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків.
10. Пономарів, О.Д. (1993). *Стилістика сучасної української мови*. Київ: Либідь.
11. Пуряєва, Н. В. (2001). *Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів)*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
12. Святе Письмо Старого і Нового Завіту (2007). Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами під час Другого Ватиканського Вселенського Собору [переклад о. Івана Хоменка]. Жовква: Місіонер.
13. Тимошик, Г. (2004). Біблійна пропріальна лексика в перекладі Святого Письма П. Куліша та І. Пулюя. *Вісник Львів. ун-ту, Серія «Філологія»*, 34(2), 204-208.
14. Шевченко, Л. Л. (2007). Конфесійний стиль. *Українська мова: Енциклопедія* (с. 284). Київ. Енциклопедичне видавництво.
15. *King James Version of the Bible*. Відновлено з: <http://www.kingjamesbibleonline.org/>

Стаття надійшла до редакції 16.03.2023

Стаття рекомендована до друку 28.04.2023

Leonid Chernovaty – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: leonid.m.chernovaty@meta.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>; Google Academia: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=kcG3Rc4AAAAJ&view_op=list_works&authuser=3

Daria Kharina – Student at the Foreign Languages Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: dashakharina45@gmail.com

SOURCES OF INFLUENCE ON RENDERING BIBLICAL GEOGRAPHICAL NAMES INTO UKRAINIAN. PART 1.

The article examines the coincidences and discrepancies in the rendering of geographical names in the most common translations of the Bible into Ukrainian. The material of the study comprised 172 geographical names from the text of the Old Testament (Genesis, Exodus, Numbers, and Deuteronomy) in translations from the Hebrew original, as well as from the Synodical and English-language intermediary texts. For the purpose of this analysis, all 172 names were divided into six categories, depending on the degree of coincidence of their spelling in Ukrainian, where in category 1 the rendering of the proper name coincides in all versions of the translation, and in category 6 it does not coincide in any of its six versions. The other categories differed in the proportion of such matches. This article discusses the results of the analysis of the first four categories, which allow to draw a preliminary conclusion that some of the studied translators were guided mainly by the Ukrainian tradition (recorded in the translations of I. Ohienko and I. Khomenko), even when they did not translate from the Hebrew original but from other intermediary texts, in particular, from the English-language (New World Bible). Filaret was mainly influenced by the synodal translation, only occasionally switching over to the Ukrainian tradition. On the other hand, the remaining translators such as Ohienko, Khomenko, and Hyzha have a distinctly Ukrainian orientation, relying on the long tradition of national translation. Turkoniak's translation stands apart, as he adheres to his own principles of rendering proper names, making his translation unlike any other tradition in this respect. Given the undoubted erudition and qualifications of this translator, it can be assumed that his innovations are the most valuable ones in the modern interpretation of the texts of Scripture.

Key words: Bible, comparative Translation Studies, English, geographical names, Old Testament, Pentateuch of Moses, translation, transliteration, Ukrainian language.

REFERENCES

- Bibla, S. V. (1997). *Sklad, dzherela i shliakhy formuvannia ukraiinskoi tserkovnoii terminolohiii (nazvy tserkovnykh chyniv i posad)*. (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [*Ukrainian church-related terminology: Composition, sources and ways of formation*]. [Philology PhD thesis synopsis]. – Taras Shevchenko Kyiv National University (in Ukrainian).
- Bibliia. Knyhy Sviaschennoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: v ukrains'komu perekladi z paralel'nymy mistsiamy. Pereklad Patriarkha Filareta (Denysenka) (2004). [The Bible. Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testament: in Ukrainian translation with parallel passages. Translation by Patriarch Filaret (Denysenko)]. Kyiv: Publication of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church-Kyivan Patriarchate (in Ukrainian).
- Bibliia. *Pereklad Novoho Svituk ukrains'koiu movoiu* (2014). (*The Bible. New World Translation into Ukrainian*). (in Ukrainian). Retrieved from: <http://vvv.jv.org>. (in Ukrainian).
- Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu (2015). *Iz movy davnovevreiskoi i gretckoi na ukrayinsku doslivno nanovo perekladena (pereklad profesora I. Ohienko)* [*Bible or Books of Holy Scripture of Old and New Testaments anew translated into Ukrainian from Old Hebrew and Greek by Professor Ivan Ohienko*]. Kyiv: Ukrainian Bible Society. (in Ukrainian).
- Bibliia (2011) (*chetvertyi povnyi pereklad z davnogretskoi movy*), *pereklad ieromonakha o. Rafaiila (Romana Turkoniaka)* [*Bible, fourth full translation into Ukrainian from Old Greek by father Rafail (Roman Turkoniak)*]. Lviv: Ukrainian Bible Society. (in Ukrainian).
- King James Version of the Bible*. Retrieved from: <http://www.jw.org>. (in English).
- Matsko, L. I., Sydorenko, O. M. & Matsko, O. M. (2003). *Stylistyka ukraiinskoi movy [Stylistics of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Vshcha shkola Publ. (in Ukrainian).
- Moroz, Y. A. (2017). *Natsionalna tradytsiia bibliinykh perekladiv: filosofsko-relihiieznavchyi analiz*. (Dys. dokt. filosof. nauk) [National Tradition of Bible Translation: Philosophic and Religious Aspects Analysis. (Philosophy Dr.Sc. thesis)]. Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka (in Ukrainian).
- Novitnii pereklad Biblii Oleksandra Hyzhi (2013). [*New Translation of the Bible by Oleksandr Hyzha*]. Kyiv: Druk KT Zabelina-Filkovska Publ. (in Ukrainian).
- Piddubna, N. V. (2000). *Formuvannia nomenklatury nazv relihiinykh sporud v ukrayinskii movi*. (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [*Formation of the religious buildings names nomenclature in the Ukrainian language*]. [Philology PhD thesis synopsis]. Kharkivskyi derzhavnyi universytet imeni H.S.Skovorody (in Ukrainian).
- Ponomariv, O.D. (1993). *Stylistyka suchasnoi ukrayinskoi movy [Stylistics of Modern Ukrainian]*. Kyiv: Lybid Publ. (in Ukrainian).
- Puruaieva, N. V. (2001). *Formuvannia ukraiinskoi tserkovno-obriadovoi terminolohii (nazvy bohoshluzhbovykh predmetiv)*. (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [*Formation of Ukrainian church ceremonial terminology (names of church ceremonial objects)*]. [Philology PhD thesis synopsis]. Taras Shevchenko Kyiv National University (in Ukrainian).
- Shevchenko, L. L. (2007). *Konfesiinyi styl [Confessional style]. Ukrayinska mova: Entsyklopediia. The Ukrainian language: Encyclopedia. 284* (in Ukrainian).
- Sviate Pismo Staroho i Novoho Zavitu (2007). *Povnyi pereklad, zdijsnenyi za oryhinalnymy yevrejskymy, arameiskymy ta gretskymy tekstamy pid chas Druhoho Vatykansko Vselenskoho Soboru* [pereklad o. Ivana Khomenka]. [*Holy Scripture of Old and New Testaments. Full translation by Father Ivan Khomenko from the original Hebrew, Aramaic and Greek during the Second Ecumenical Council in Vatican*]. Zhovkva: Misioner Publ. (in Ukrainian).
- Tymoshyk, H. (2004). *Bibliina proprialna leksyka v perekladi Sviatoho Pysma P. Kulisha ta I. Puliui* [Bible proprietary lexis in the translation of Holy Scripture by P.Kulish and I.Puliui]. *Visnyk Lviv. un-tu, Seriia «Filolohiia». Ivan Franko Lviv National Univ. Messenger, 34(2)*, 204-208. (in Ukrainian).

The article was received by the editors 16.03.2023

The article is recommended for printing 28.04.2023